КНИГОПИСЪ ЗА БЪЛГАРИТѢ МОХАМЕДАНИ. 1870—1900.

Литература за българитѣ мохамедани има вече доста широка, разнообразна и разновременн Пръстната е, обаче, изъ разни периодични издани списания, вестници и книги, та единъ любопите читатель трудно би направилъ каква да е справк Затова налага се да има една що-годе библиографи която да ориентира любопитнитѣ читатели и да насока, где да се търси даденъ трудъ или м терия. Настоящиятъ книгописъ не е съ претенц за изчерпателность, научность и точность. Въ не е обхванато времето отъ книгата на покойния С Захариевъ, който, съ право може да се каже, пръ е повдигналъ въпроса за българитѣ мохамедани тѣхнитѣ народностни особености, и сж проследе трудоветѣ по този въпросъ до 1900 година. Ц следва последователно книгописътъ и следъ то време, като се стараемъ да запазваме по възмо ность хронологическия редъ.

1. Стефанъ Захариевъ. „Географик историко-статистическо описание на Татаръ-Пазарджикската кааза“, съ една карта и таблица за раз-

лични стари паметници, съчинено отъ Ст. Захариевъ, пазарджичанинъ. Виена, печатница на А. Соммеръ и С-ие. 1870 год.

Въ нея е споменатата лѣтопись отъ П. Методия Драгиновъ, но има и други сведения, предания и легенди за българитѣ мохамедани.

2. Мидхадъ Паша. „Турция въ своето минало, настояще и бѫдеще“ (на френски), статия въ френското списание „Ревю сиантификъ де ла Франсъ е де л'етранже“, год. VII, м. януарий—юлий 1879 г. Парижъ. Стр. 1149—1154.

3. Михаилъ Ив. Маджаровъ. „Българо мохамеданитѣ“, статия въ в-къ „Народний гласъ“, год. 1, бр. 8 отъ 16. VIII 1878 год. Пловдивъ.

4. Хр. п. Константиновъ. „Спомени за страшната пролѣть въ Ахж-Челеби на 1876 год.“. София, 1883 год. Отдѣлно издание.

5. Хр. п. Константиновъ. „Непокорнитѣ села въ Родопитѣ“. Кн. I, II и III.

6. Маринъ С. Дриновъ. „Историческо освѣтление върху статистиката на народноститѣ въ източната часть на Балканския полуостровъ“, въ „Периодическо списание“, кн. VII, 1984 г. На стр. 9 е помѣстена намѣрена лѣтописна бележка към единъ преписъ отъ Паисевата история, сходна съ тая на П. Методия Драгиновъ.

7. Д-ръ К. Иречекъ. „Помашки пѣсни отъ Чепино“, въ „Периодическо списание“, кн. VII, 1884 год.

8. Д-ръ К. Иречекъ. „Пѫтни бележки изъ Срѣдна Гора и Родопитѣ“, въ „Периодическо списание“, кн. X и ср. 1884 год.

9. Д-ръ К. Иречекъ. „История на българитѣ“. Преводъ отъ Райновъ и Бояджиевъ. 1886 г. Има и ново издание отъ Страшимиръ Славчевъ.

10. П. Р. Славейковъ. „За изтурчването на българитѣ“. „Периодическо списание“, кн. XV, 1885 г.

11. Хр. п. Константиновъ. „Изъ Родопитѣ и Рупчосъ". „Периодическо списание", кн. XIII и XIV.

12. Ст. Н. Шишковъ. „Устово", описание. Пловдивъ 1885 г.

13. Ст. Н. Шишковъ. „Животътъ на българитѣ въ Срѣдня Родопа". Пловдивъ 1886 г. Отдѣлно издание.

14. Ст. Н. Шишковъ. „Портретъ на гръцкото духовенство и коварнитѣ му дѣла противъ българитѣ въ Родопитѣ". Извлѣчение изъ дневника на единъ родопски българинъ С. М. Родопски, (псевдонимъ на свещ. Н. Т. Мавродиевъ), Пловдивъ, печатница на Ед. Дионне. 1887 г.

15. Добруски. „Нѣколко сведения за изтурчването на родопскитѣ българи". „Периодическо списание", кн. XXI и XXII, стр. 335, 1888 г.

16. П. Каравеловъ — „Статистика на народонаселението въ Ениджескечанската и Гюмурджинската каази". Период. сп., кн. XXXI, 1889 г., стр. 122.

17. Ст. Н. Шишковъ. Нѣщо по изтурчването въ Ксантийско", въ сп. „Родопски старини", кн. III, стр. 12. Пловдивъ, 1890 г.

18. Ст. Н. Шишковъ. „Нѣколко историко-архиологически бележки за Дарж-дере и каазата и предания по изтурчването", сп. „Родопски старини", кн. IV, стр. 10, 1892 г.

19. Ст. Н. Шишковъ. „Една помашка срѣща", „Едно помашко преселение" и др. общи сведения за родопскитѣ жители, сп. „Славиеви Гори", г. I, кн. 1—7, 1894 г.

20. Хр. п. Константиновъ. „Чепино, едно българско краище въ северозападнитѣ разклонения въ родопскитѣ планини". „Сборникъ за Народни умотворения и народописъ", кн. III, 1890 г., София.

21. Хр. п. Константиновъ. „Краището Бабякъ въ Родопскитѣ планини". „Сборникъ за народни умотворения", кн. IX, 1893 г.

22. Ст. Н. Шишковъ. „Хорография и писма отъ Ахж-Челебийско“, въ в-къ „Новини“, Цариградъ, бр. 54, 74, 84, 6, 8 и 9, 1893 г. и сп. „Българска сбирка“—1895 и 1896 г.

23. Г. Димитровъ. „Княжество България“, I часть, стр. 101. Пловдивъ, 1895 г. Тамъ е публикуванъ намѣренъ лѣтописенъ бележникъ въ Баткунския манастиръ при Т. Пазарджикъ.

24. Н. Начовъ. „Листъ отъ хроника, намѣренъ въ с. Г. Бѣлово“, сп. „Български прегледъ“, год. V, кн. II, 1898 г.

25. Проф. Л. Милетичъ. „Ловчанскитѣ помаци“, сп. „Български прегледъ“, год. V, кн. V, 1899 г.

26. Ст. Н. Шишковъ. „Изъ южнитѣ склонове на Родопитѣ“, сп. „Български прегледъ“, г. V, кн. 7, 1899 г.

27. Ст. Н. Шишковъ. „Изъ севернитѣ склонове на Родопитѣ“, сп. „Български прегледъ“, г. II, кн. 9—10.

28. Ст. Н. Шишковъ. „Изъ нашата граница въ Родопитѣ“, сп. „Български прегледъ“, год. V, кн. 11—12.

29. Д-ръ К. Иречекъ. „Княжество България“, преводъ Ек. Каравелова, Пловдивъ, 1899 г., стр. 119—127 и др.

30. Д-ръ К. Иречекъ. „Пжтувания по България“, преводъ Ст. Аргировъ, стр. 387—483. Пловдивъ, 1899 г.

31. В. Кънчевъ. „Македония. Етнография и статистика“, 1900 г.

БЕЛЕЖКИ И ОЦЕНКИ

на книги, статии и известия, имащи връзка или какво да е значение за българитѣ мохамедани.

„Наши далечни роднини“ въ времето, когато царь Симеонъ е царувалъ въ България, отъ И. С. П. въ в-къ „Зора“, брой 5561 отъ 10 януарий 1938 година.

Това е една много интересна статия, въ която се даватъ сведения за българитѣ, нѣкогашни наши братя, приели мохамеданската религия преди повече отъ хиляда години и останали да живѣятъ край брѣговетѣ на р. Волга. Въ нея се разправя, какъ презъ първата половина на X-тия вѣкъ Алмасъ Селки, ханътъ на волжскитѣ българи, които по вѣра били езичници, и държавата имъ била на върха на своя разцвѣтъ, изпратилъ посолство до Багдадския халифъ Муктадиръ Биллахъ и го молилъ да му прати подготвени лица за строители, понеже славата на арабската държава съ своя блѣсъкъ и великолепие се носѣла навсѣкжде. Сжщитѣ трѣбвало да го запознаятъ и съ основитѣ на тѣхната мохамеданска религия. По това време въ България царувалъ Симеонъ, и Дунавското българско царство сжщо било въ своя разцвѣтъ. Халифътъ изпълнилъ молбата на Алмасъ Селки и изпратилъ мохамеданска делегация начело съ видния арабски лѣтописецъ Ибнъ Фудланъ, която пристигнала въ гр. Болгаръ, столицата на Алмасъ Селки презъ м. май 922 г. (12 Мухаремъ 310 г. по Егира). Посрещнати били съ голѣми почести и уважение. Случило се презъ сжщото време да имало и северно сияние, което арабитѣ за пръвъ пжть наблюдавали и Ибнъ Фудланъ е оставилъ интересни описания. Презъ време на престояването на тая мохамеданска мисия тамъ, българитѣ — езичници се запознали съ основитѣ на мохамеданската вѣра и решили да я възприематъ, като изоставятъ дотогавашното езичество. Помохамеданчването станало начело съ хана Алмасъ Селки, който промѣнилъ името си на Джафаръ Бенъ Абдулахъ. И тъй поставило се началото на едно българско мохамеданско царство, което просжществувало много години, до въздигане на татаритѣ. Впоследствие тѣ се слѣли и образували

една държава и народъ, известенъ въ историята много вѣкове следъ това, дори до последно време. Като отдѣлна държава тѣ не съществували, а винаги влизали въ състава на руската империя. Преди години въ развалинитѣ на столицата имъ Болгаръ сѫ правени разкопки и открити основитѣ на голѣми джамии и минарета. Следъ руската болшевишка революция потомцитѣ на тия българи мохамедани и татари сполетѣла общата участь и тѣ се пръснали по разнитѣ крайща на свѣта. Изгнаничеството имъ, обаче, не имъ попрѣчило да милѣятъ за своя родъ и езикъ и отпразднували презъ 1922 година хилядолѣтието отъ своето помохамеданчване, като отзнаменували това събитие съ постройката на една величествена джамия въ гр. Харбинъ, посветена на Алмасъ Селки, първиятъ български мохамедански ханъ. Освещаването на тая джамия е станало презъ 1936 година при стечение на почитатели отъ различни краища на свѣта.

Мохамеденитѣ отъ тоя български и татарски произходъ понастоящемъ сѫ обединени въ нѣколко емигрантски колонии. По-голѣми сѫ тия въ гр. Харбинъ и Парижъ. Въ последния градъ се издава и списание „Кавказъ", органъ на тѣхното национално движение.

Тия известия сѫ особено интересни и важни и за българитѣ мохамедани. Тѣ идатъ да посочатъ по единъ много ясенъ и нагледенъ начинъ, че понятията народность и религия сѫ съвършенно различни. Единъ човѣкъ може да бѫде правовѣренъ мохамеданинъ, да се грижи и издига паметници и храмове за своята религия, безъ ни най-малко да се мисли за турчинъ. Случаятъ е извънредно поучителенъ.

„Родопитѣ като селищна областъ и планинска система". Историко-географски очеркъ отъ П. Делирадевъ. София, печатница „Гладстонъ", 1937 г., стр. 128. Придружена е съ 10 картини, родопски пейзажи или исторически мѣстности и една карта — планински скелетъ на Родопската областъ.

Въ една сбита, но много прегледна и изчерпателна форма, известниятъ изледователь на разнитѣ български планини е разгледалъ и нашата родна планина. Отъ стр. 23 до 27 той е разгледалъ и въпроса за мохамеданизиране на родопскитѣ българи. Първи мохамедански заселници въ тоя край сж известнитѣ пастири — юруцитѣ, които лѣте пасѣли тукъ стадата си, а зиме слизали въ Бѣломорскитѣ низки и топли пасбища. Следи отъ тѣхъ сж с. с. Карабулакъ (Борино), Грохотно, Гьовренъ и Чиликли (Стоманево). Тѣ нанели значителна промѣна въ тая планина главно, като замѣнили названията на всички високи върхове, планини и мѣста съ турски. По отношение на мохамеданитѣ българи, авторътъ, възъ основа на досегашнитѣ изследвания, посочва, че тѣ сж помохамеданчени презъ втората половина на XVII в., когато известниятъ страстенъ ловецъ—авджи султанъ Мехмедъ IV поискалъ да се осигури съ свой еднновѣрски елементъ въ тоя край и да създаде безопасни условия за ловни набѣги изъ тия планински гребени, известни тогава подъ името Доспатски планини. Седалището му е било с. Доспатъ, дето и до сега имало запазени спомени. Помохамеданчването извършилъ великиятъ везиръ Мехмедъ Кюпрюлю и то е станало въ едно време, когато въ тоя край е билъ настаналъ голѣмъ гладъ. Правило впечатление, че простиятъ народъ по-мжчно промѣнялъ вѣрата си и поупорито пазилъ езика си и следъ възприемането на мохамеданството. Докато заможнитѣ слоеве сж се претопявали скоро, въ нѣколко поколѣния, селското население останало и цѣли столѣтия запазило майчиния си езикъ, своитѣ нрави, обичаи и своя български обликъ, макаръ и да се мисли и препоржча по едно съ нищо не оправдано заблуждение турско.

„На Коледа у българитѣ мохамедани", отъ Мара Михаилова.

Статия, помѣстена въ в. „Миръ", притурка отъ 15. I 1938 г., въ която описва едно свое посещение въ с. А., дето пристигнала точно на Суха Коледа. Пренощувала въ селото и на другия день—Коледа, прекарала между българитѣ мохамедани и наблюдавала интересни народни обичаи.

„Българо-мохамедански пѣсни“, събралъ Вл. Примовски, стр. 48. София, 1938 г.

Пѣснитѣ сж изъ челядния животъ на българитѣ мохамедани. Колкото да е малка книжката, все е единъ приносъ къмъ книжнината за българитѣ мохамедани.

Родопскитѣ издания.

Въ Родопската область излазятъ около 10 издания: вестници, списания и др., нѣкои месечни, а други седмични. Най-старото и ний-разнообразно по съдържание е сп. „Родопа“ — София, уредникъ Хр. Караманджуковъ, което е въ XVII си годишнина; следъ него идатъ „Красногоръ“ — Смоленъ — VII г., „Родопска мисъль“ — Кърджали, „Родопска искра“ — Чепеларе, „Родопско ехо“ — Асеновградъ, „Арденска дума“ и „Бѣло море“ — въ Кърджали и др. Всички тия издания, кое по-много, кое по-малко, пишатъ усърдно и за българитѣ мохамедани. Прави впечатление, че всички почти схващатъ правилно и разумно се отнасятъ къмъ така наречения въпросъ за българитѣ мохамедани. Просвѣта, знание, добри поминъчни стопански условия, добри съседски и братски отношения отъ страна на българитѣ християни — ето начинътъ, по който тѣ ще се почувствуватъ братя и привържатъ къмъ своята родина България и роднитѣ си планини. Българитѣ мохамедани сжщо трѣбва да обикнатъ просвѣтата, да отхвърлятъ заблудата на далечното минало, да се чувствуватъ въ родна земя и да скжсатъ съ психозата, че тѣ сж временни жители на тая страна. Колкото по-рано стане това, толкова по-добре и за българи християни и за българи мохамедани. Въ тоя смисъль работятъ и се списватъ, както казахме, почти всички споменати родопски издания.

